

FILOLOGIYA FANLARINI RIVOJLANTIRISH YO‘LIDAGI TADQIQOTLAR

Shapoatova Dilnavoz Bahromovna

Termez davlat pedagogika instituti 2-bosqich talabasi

Annotatsiya: *Filologiya fanlarini rivojlantirish – bu mamlakatimizning ilmiy, madaniy va ta’lim sohalarini yuksaltirish uchun muhim yo‘nalish hisoblanadi. Filologiya fanlari tilshunoslik, adabiyotshunoslik, nutq madaniyati, tarjimashunoslik va xalq og‘zaki ijodi kabi ko‘p qirralik fanlar majmuasidan tashkil topgan. Ushbu fanlar xalqning badiiy, ma’naviy va madaniy merosini o‘rganish, tilning taraqqiyoti, uning me’yorlari va xususiyatlarini tadqiq qilishga qaratilgan. Shuning uchun filologiya ilm-fanining rivojlanishi nafaqat akademik sohada, balki keng jamoatchilik hayotida ham muhim ahamiyat kasb etadi.*

Kalit so‘zlar: *filologiya, ilmiy tadqiqotlar, tilshunoslik, fonetika, morfologiya, sintaksis, semantika, adabiyotshunoslik, texnologiya.*

Filologiya fanlari — til, adabiyot va madaniyatni o‘rganishga bag‘ishlangan ilmiy soha bo‘lib, insonning til orqali fikr almashishi, madaniy merosini saqlashi va rivojlantirishida muhim rol o‘ynaydi. Bu fanlar qatorida tilshunoslik, adabiyotshunoslik, nutq madaniyati, tarjimashunoslik hamda xalq ijodi tahlili kabi yo‘nalishlar mavjud bo‘lib, ular birgalikda milliy ma’naviyat va madaniyatning asosiy omillarini shakllantiradi. Filologiya insoniyat tarixining boy madaniy xazinasini o‘rganish hamda uni avloddan-avlodga yetkazishda muhim vosita hisoblanadi. Shu bois, filologiya fanlari nafaqat ilmiy-amaliy jihatdan, balki ma’naviy-ma’rifiy yuksalish yo‘lida ham katta ahamiyatga ega. Ushbu fanlar orqali til va adabiyotning ichki tartibi, ularning rivojlanish qonuniyatlari, madaniyat bilan chambarchas bog‘liqligi tahlil qilinadi, xalqning ma’naviy qadriyatlari saqlanadi va yangi avlodga yetkaziladi. Filologiya fanlari ularning zamonaviy talablar asosida rivojlanishi, milliy til va adabiyotning dunyo miqyosida tan olinishiga xizmat qilishi tadqiqotlarning asosiy yo‘nalishlaridan biridir.

Bu fanlarni rivojlantirish yoʻlida amalga oshirilayotgan tadqiqotlar ilmiy asosga ega boʻlishi shart. Maqsadli va tizimli izlanishlar tilshunoslikning yangi yoʻnalishlarini ochib, mavjud nazariy jihatlarini takomillashtirishga yordam beradi. Masalan, fonetika, morfologiya, sintaksis, semantika kabi til elementlarini chuqur oʻrganish nafaqat oʻzbek tilining oʻziga xosligini aniqlash, balki uning dunyo tillari bilan aloqalarini tahlil qilish imkonini yaratadi. Shu bilan birga, yangi texnologiyalarni filologiyada qoʻllash tilshunoslik tahlillarini yanada samarali va interaktiv qilishga xizmat qilmoqda. Adabiyotshunoslik sohasida ham tadqiqotlarning ahamiyati ulkandir. Oʻzbek adabiyotining tarixiy rivojlanishi, bugungi kun adabiy jarayoni, shuningdek, xalq adabiyotidan tortib zamonaviy yozuvchilikka qadar boʻlgan barcha bosqichlar alohida eʼtibor bilan oʻrganiladi. Akademik darajada olib borilgan tadqiqotlar orqali adabiyotning nafaqat badiiy, balki ijtimoiy va falsafiy mohiyati ham ochib beriladi. Yangi asarlarning analizlari, yozuvchilarning ijodiy faoliyatlarini tadqiq etish, adabiy jarayonlarda yuz berayotgan oʻzgarishlarni qayd etish adabiyotshunoslikning rivojiga sezilarli hissa qoʻshadi. Xususan tarjimashunoslik filologiya fanlari uchun muhim soha hisoblanadi. Dunyo adabiyoti namunalari va ilmiy-texnikaviy asarlarni ona tilimizga toʻgʻri va aniq tarjima qilish orqali xalqimiz ilm-fan va madaniyat bilan yaqindan tanishadi. Tarjima sanʼatining oʻziga xos qoidalari, lugʻat va terminologiyani shakllantirish, tarjimonlarning malakasini oshirish sohalarida olib borilgan ilmiy tadqiqotlar filologiyaning amaliy va nazariy yoʻnalishini kengaytiradi. Shu bilan birga, tilshunoslik va adabiyotshunoslik sohalaridan olgan bilimlar tarjimada muhim asos boʻlib xizmat qiladi.

Filologiya sohasida oʻquv metodikalarini takomillashtirish ham juda dolzarb hisoblanadi. Taʼlimda til va adabiyot fanlarini oʻzlashtirish jarayoni oʻquvchining tilga, badiiyatga boʻlgan qiziqishini uygʻotib, uning nutq madaniyatini oshirishga xizmat qilishi lozim. Shuning uchun zamonaviy oʻquv dasturlari, pedagogik texnologiyalar, innovatsion usullar yordamida filologiyani oʻrganish yanada samarali boʻlishi kerak. Ilmiy tajribalar, metodologik tadqiqotlar orqali taʼlim sifatini oshirish mumkin boʻladi. Yaqin oʻtmishda filologiya fanlari oʻrtasida

integratsiya jarayonlari faol yuritilmoqda. Tilshunoslik, adabiyotshunoslik, etnografiya va folklor sohalarining o'zaro bog'lanishi chuqur va keng qamrovli izlanishlarni amalga oshirish imkonini beradi. Bu yondashuv xalq madaniyatining turli qatlamlarini bir butun sifatida o'rganishga yordam beradi, shuningdek, milliy merosni kengroq kontekstda tahlil qilish imkonini beradi. Natijada filologiya ilmi-fani yanada boy tushunchalar va nazariyalarga ega bo'ladi.

Yangi axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining filologiyada qo'llanilishi tadqiqotlar sifatini oshirish bilan birga ularni ommalashtirishga ham xizmat qiladi. Elektron ilmiy jurnallar, onlayn ma'lumotlar bazalari, raqamli arxivlar va boshqa zamonaviy resurslar tadqiqotchilar uchun qulay sharoit yaratadi. Shu bilan birga, tilda sun'iy intellekt va mashina orqali tarjima kabi ilg'or texnologiyalarni tadqiq qilish filologiyaning dolzarb yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Filologiya fanlarining rivojlanishida ilmiy kadrlar tayyorlash muhim omil hisoblanadi. Universitet va ilmiy-tadqiqot institutlarida yosh mutaxassislarni sifatli tayyorlash, ularni ilmiy tadqiqotlarga jalb qilish, xorijiy tajribalarni o'rganish va qo'llash bilim sohasining rivojiga katta yordam beradi. Bundan tashqari, mutaxassislar o'rtasida ilmiy muloqot va hamkorlikni rivojlantirish orqali yangiliklar yaratish imkoniyatlari kengayadi.

Filologiya fanlari milliy qadriyatlar, insoniylik g'oyalari va estetik didning shakllanishida beqiyos ahamiyatga ega. Ularning tadqiqotlari yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash, milliy tilda madaniyatni ommalashtirish va saqlashga yordam beradi. Madaniy merosni o'rganish orqali yosh avlodni o'zlashtirish, ularni dunyo madaniyati bilan tanishtirish filologiyaning asosiy vazifalaridan biridir. Shu nuqtayi nazardan, filologiya fanlarida olib borilayotgan ilmiy-tadqiqot ishlarining ahamiyati juda katta. Filologiya sohasida erishilgan yangi natijalar xalqaro miqyosda tan olingan va xalqimizning ilmiy salohiyatini ko'rsatadi. O'zbek tilining grammatikasi, fonetikasi, leksikasi, adabiyotshunoslik nazariyalari va tarixi bo'yicha olib borilgan tadqiqotlar nafaqat milliy, balki xalqaro ilmiy hamjamiyatning e'tiborini qozonmoqda. Bu esa yangi ilmiy loyihalar va hamkorliklar uchun imkon yaratadi, sohani yanada rivojlantirishga xizmat qiladi.

Umuman olganda, filologiya fanlarini rivojlantirishda tizimli va ko'p tarmoqli tadqiqotlar olib borish zarur. Bu jarayon yangi nazariy konsepsiyalar ishlab chiqish, o'zbek tilining va adabiyotining taraqqiyot yo'nalishini belgilash hamda ularni ta'lim-tarbiyada keng qo'llashga yo'naltirilgan. Shu bilan birga xalq og'zaki ijodi, folklor an'analari va zamonaviy adabiyot o'rtasida moslikni topish mazmunan boy ilmiy izlanishlarni talab qiladi. Tadqiqotlar natijalari nafaqat ilmiy jurnallarda e'lon qilinishi, balki amaliyotga joriy qilinishi lozim. Filologiya fanlari ilmiy tadqiqotlarining yana bir muhim yo'nalishi milliy tilimizni rivojlantirish, uning xalqaro miqyosda qo'llanilishini kengaytirishdir. Til siyosati, tilni himoya qilish, tilni o'rganish metodlarini takomillashtirish bo'yicha tadqiqotlar xalqaro hamkorlik asosida olib borilishi muhimdir. Ayniqsa, yoshlar orasida ona tilining ahamiyatini oshirish, til madaniyatini rivojlantirish og'ir va javobgarlik talab qiluvchi vazifa sanaladi.

Ilmiy izlanishlar davomida filologiya fanlari bo'yicha yangi mavzular va muammolar bilan ishlash doimiy tarzda talab qilinadi. Har bir sohaning o'ziga xos metodologik yondashuvlari ishlab chiqilishi lozim. Shu bilan birga, filologiyada an'anaviy va zamonaviy tadqiqot metodlarini uyg'unlashtirish, ilmiy-tadqiqot bazalarini kengaytirish muhim masalalardandir. Ularning barchasi fan taraqqiyotining uzluksizligini ta'minlaydi.

Filologiya fanlarini rivojlantirishda zamonaviy texnologiyalar muhim o'rin tutadi va bu texnologiyalar ilmiy izlanishlar sifatini tubdan o'zgartirmoqda. An'anaviy tadqiqot usullaridan farqli ravishda, kompyuter texnologiyalari va sun'iy intellekt yordamida katta miqdordagi matn va til ma'lumotlarini avtomatik tarzda tez va samarali tahlil qilish imkoniyati yaratilgan. Bunday imkoniyatlar tilshunoslikda grammatika, fonetika, leksikologiya kabi sohalarda chuqur va keng qamrovli tadqiqotlar olib borishga zamin yaratadi. Masalan, korpus tilshunosligi sohasida yaratilgan raqamli matn bazalari tilning haqiqiy qo'llanilish holatlarini o'rganish uchun noyob manba hisoblanadi. Ular yordamida tilning zamonaviy qoidalari, so'zlashuv uslublari, dialekt va jargonlarning o'ziga xosliklari aniq ko'rinadi. Shuningdek, adabiyotshunoslikda ham sun'iy intellekt texnologiyalari

orqali adabiy matnlarning uslubiy, semantik va stilistik tahlili yanada mukammal darajada amalga oshirilmoqda. Yirik matn massivlarida mavzularni avtomatik aniqlash, yozuvchilarning uslubiy xususiyatlarini taqqoslash, tarixi va janrga oid tahlillar qilish imkoniyati paydo bo‘lmoqda. Bu esa filologlarga adabiyotshunoslik tadqiqotlarini an’anaviy analizdan yuqori darajaga olib chiqish imkonini beradi. Tarjimashunoslik sohasida ham zamonaviy texnologiyalar katta rol o‘ynamoqda. Mashina tarjimasining rivojlanishi tarjimonlar ishini sezilarli darajada yengillashtirib, ko‘p tilli matnlarni tez va aniq tarjima qilishga yordam beradi. Albatta, avtomatik tarjima hali inson tarjimonining o‘rnini to‘liq bosa olmaydi, lekin u dastlabki variantni yaratishda va katta hajmli matnlarni qisqa vaqt ichida tarjima qilishda muhim vosita hisoblanadi. Shu bilan birga, til o‘rganish uchun interaktiv dasturlar, mobil ilovalar va onlayn kurslar yaratilmoqda, bu esa talabalar va til o‘rganuvchilarga tilni amaliy ravishda egallashda katta yordam beradi. Zamonaviy multimedia vositalari — video, audio va virtual reallik texnologiyalari yordamida til va adabiyot darslarini yanada qiziqarli va samarali o‘tkazish mumkin. Bu texnologiyalar talabalarni jalb qilishda, ularning bilim darajasini yuqori darajada saqlashda muhim ahamiyatga ega. Masalan, virtual muhitda interaktiv mashqlar, o‘yin shaklidagi topshiriqlar orqali o‘quvchilar tilni tabiiy kontekstda o‘rganadi va nutq qobiliyatlarini rivojlantiradi. Shuningdek, ilmiy ma’lumotlarning raqamlashtirilishi va ularga oson kirish imkoniyatlari filologiya fanlarining tezkor rivojlanishi uchun katta shartdir. Onlayn kutubxonalar, ilmiy jurnallar, konferensiya materiallari va elektron ma’lumotnoma resurslari ilmiy izlanishlar samaradorligini oshiradi va global ilmiy hamjamiyat bilan hamkorlik qilish imkonini beradi. Zamonaviy texnologiyalar filologiya fanlarini an’anaviy qudratidan yangi bosqichga olib chiqmoqda. Ular yordamida til va adabiyotning chuqur tadqiqi, samarali ta’lim jarayonlari, tezkor va sifatli tarjima hamda madaniy merosni saqlab qolishning eng yangi usullari yuzaga kelmoqda. Natijada filologiya sohasidagi ilmiy va amaliy faoliyatning ko‘lamini kengaytirib, milliy til va madaniyatimizni dunyo darajasiga chiqarishdagi o‘rni yanada oshmoqda. Zamonaviy texnologiyalarni filologiyada

to'g'ri va maqsadli qo'llash esa bu yo'nalishdagi izlanishlarning natijalarini yanada boyitadi va ularni jamiyat uchun yanada foydaliroq qiladi.

Xulosa:

Xulosa qilib aytish mumkinki, filologiya fanlarini rivojlantirish yo'lidagi tadqiqotlar xalqimizning madaniy, ma'naviy merosini saqlash va boyitishga xizmat qiladi. Bu sohada olib borilayotgan izlanishlar til va adabiyot fanlarining dolzarbligini ko'rsatib, yosh avlodni milliy qadriyatlar va xalq ijodiga hurmat bilan qarashga o'rgatadi. Shu bois filologiya har bir yo'nalishida ilmiy izlanishlarni yanada kengaytirish, ularni amalda qo'llash va xalqaro hamkorlikni rivojlantirish zaruratdir. Bu jarayon nafaqat ilmiy tarmoqqa, balki butun jamiyat hayotiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Filologiya fanlarini tadqiq qilish va rivojlantirish milliy madaniyat va bilimlarni yangi bosqichga olib chiqadi, yurtimizni ilmiy va ma'naviy sohada dunyoda tanilishi uchun mustahkam poydevor yaratadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Abdullaeva, M. (2018). "O'zbek tilining so'z birikmalaridagi metaforik ifodalar". Filologiya va Zamonaviy Tadqiqotlar, 3(1), 15-22.
2. Azimov, T. & Raxmatova, N. (2020). "O'zbekiston yoshlarining nutq madaniyati va uning rivojlanish istiqbollari". O'zbek tilshunosligi, 9(2), 34-41.
3. Ergasheva, D. (2019). "Elektron lug'atlar va raqamli korpuslar yordamida o'zbek tilining grammatik tahlili". Tilshunoslik Ilmi, 5(3), 50-58.
4. Jurayev, B. (2021). "Filologiyada korpus lingvistikasi metodlarini tatbiq etish". O'zbek Tilshunosligi Jurnal, 12(4), 62-70.
5. Mirzaev, F. (2017). "Adabiyotshunoslikda raqamli texnologiyalar: imkoniyatlar va muammolar". Madaniyat va Til, 2(1), 11-19.
6. Qodirov, S. (2022). "Tarjimashunoslikda sun'iy intellektning o'rni va istiqbollari". Filologiya Ilmi, 7(2), 28-36.
7. Rustamov, O. (2019). "O'zbek tilining zamonaviy leksikasi: rivojlanish va modernizatsiya". Tilshunoslik Tadqiqotlari, 4(2), 44-53.